

Beynəlxalq Təhsil İcmalı

İçindəkilər

- 02.** Məktəbin təkmilləşdirilməsinə rəhbərlik etməyə hazırsınız? Almaniyada məktəb direktorlarının peşə inkişaf ehtiyacları
- 04.** Dezinformasiya ilə mübarizə: təhsil, təlim vasitəsilə rəqəmsal savadlılığın təşviqi üzrə müəllimlər və pedaqoqlar üçün təlimatlar
- 06.** Erkən bərabərliyin təkmilləşdirilməsi
- 08.** İsveç və Finlandiya peşə təhsili sistemlərində peşə müəllimləri

Məktəbin təkmilləşdirilməsinə rəhbərlik etməyə hazırsınız?

Almaniyada məktəb direktorlarının peşə inkişaf ehtiyacları

Məktəb idarəçiliyindəki islahatlar nəticəsində Almaniyada məktəb direktorlarının rolu əlavə inzibati vəzifələri olan müəllimdən məktəbin yaxşılaşdırılması üçün liderə dəyişdi. Bununla birlikdə, Almaniyadakı bir çox məktəb direktoru idarəetmə və liderlik vəzifələrini yerinə yetirmək üçün heç bir ciddi rəsmi təlim keçməmişdir. Bu səbəblə, Almaniyada fəaliyyət göstərən müxtəlif məktəb direktorlarının peşəkar inkişaf ehtiyaclarını təhlil etmək, direktorların məktəbin təkmilləşdirilməsinə rəhbərlik etməkdə kifayət qədər bilik və səriştələrini daha da inkişaf etdirməyə ehtiyac hiss edib-etmədiyini və bunun hansı amillərə təsir etdiyini öyrənmək məqsədilə ölkə üzrə (9 əyalətdə) 1240 nəfər məktəb rəhbəri ilə sorğu aparılmışdır.

Aparılan araşdırmadan aydın olur ki, rəsepiətlərin peşəkar inkişaf ehtiyacları ümumiyyətlə orta səviyyədədir. Fərdi aspektlərə baxıldığında isə məlum olmuşdur ki, 38 tapşırıqdan yalnız 6-sında tədqiqat iştirakçıları “olduqca yüksək” peşəkar inkişaf ehtiyaclarına sahibdirlər. İştirakçıların az bir hissəsi təşkilati təkmilləşdirmə, kadrların inkişafı və rəhbərliklə bağlı vəzifələri haqqında daha çox məlumat əldə etməyə ehtiyac duyurlar.

Təhlil göstərdi ki, iştirakçı direktorların özlərinin qavrayışı və məktəblərinin təkmilləşdirmə ehtiyaclarını

dərək etmiş olmaları onların peşəkar inkişaf ehtiyaclarını qiymətləndirmələrinə həlledici təsir göstərmişdir. Bundan əlavə, təşkilati təkmilləşdirmə və kadrların inkişafına əsaslanan peşəkar inkişaf ehtiyacları direktorların öz məktəblərində təkmilləşdirmə və dəyişikliyin qəbulunu hansı formada və məzmununda etmələri ilə əlaqələndirilirdi. Direktorlar müəllim heyətini yenilikçi və səriştəli hesab etdikdə və müəllimin pedaqoji fəaliyyəti ilə bağlı daha az problem bildirdikdə, bu, onların peşəkar inkişaf ehtiyaclarının daha aşağı olduğunu göstərirdi.

Bundan əlavə, daha çox dərs deyən direktorlar, tədris rəhbərliyi sahəsində bir qədər yüksək peşəkar inkişaf ehtiyaclarını bildirirdilər. Belə ki, həftəlik iş saatlarının ümumi sayı yüksək olan direktorlar işçilərin peşəkar inkişaf ehtiyacları barədə məlumat verirdilər.

Həmçinin, təhlildən aydın olur ki, məktəb tipi və ya əlverişsiz şərait kimi amillər heç bir sahədə peşəkar inkişaf ehtiyacları ilə əlaqəli deyil. Ümumilikdə, nəticələr göstərdi ki, məktəb rəhbərlərinin (direktorların) qəbul edilən Pİ ehtiyacları tamamilə orta səviyyədədir.

Tədqiqatın məktəb rəhbərlərinin peşəkar inkişaf ehtiyaclarını araşdırmağa xidmət edə biləcəyini nəzərə alsaq, nəticələr iki amili təklif edir:

Birincisi, onların peşəkar “mən” və iş vəziyyətini şərh etmələri, sosial-demoqrafik amillərdən daha çox peşəkar inkişaf ehtiyaclarına uyğundur. Belə ki, məktəb rəhbərləri üçün hər zaman könüllü olan və Almaniyada rəhbərlərin öz peşəkar inkişaf ehtiyaclarını necə qiymətləndirməsindən asılı olan peşəkar inkişaf proqramları planlaşdırılarkən bunu yadda saxlamaq lazımdır.

İkincisi, tədqiqatda iştirak edən məktəb rəhbərlərinin məktəblərin yaxşılaşdırılması ilə əlaqəli sahələrdə yüksək peşəkar inkişaf ehtiyaclarını hiss etməmələri, orta hesabla Alman məktəb rəhbərlərinin özlərini yenilikçi kimi qəbul etmədikləri və bu sahədə fəal liderlik göstərmədikləri qeyd olunur.

Maraqlı bir nəticə də ondan ibarətdir ki, işə başlamazdan əvvəl formal təlim keçmiş direktorlar belə təlim almamış direktorlara nisbətən peşəkar inkişaf ehtiyacları barədə daha az məlumat vermişlər.

Mənbə: Klein, E. D., & Schwanenberg, J. (2022). Ready to lead school improvement? Perceived professional development needs of principals in Germany. *Educational Management Administration & Leadership*, 50(3), 371–391. <https://doi.org/10.1177/1741143220933901>

Dezinformasiya ilə mübarizə: təhsil, təlim vasitəsilə rəqəmsal savadlılığın təşviqi üzrə müəllimlər və pedaqoqlar üçün təlimatlar

Hesabat ibtidai və orta məktəblərdə rəqəmsal təlimin tətbiqi ilə bağlı müvafiq məlumatlar təqdim edir. Rəqəmsal biliklərlə şagirdləri necə maarifləndirmək barədə lazımi bilik, bacarıq və təlimatlardan faydalanan qrup ilk olaraq müəllimlər və ya pedaqoqlardır.

Hesabatda, müzakirə olunan rəqəmsal öyrənmə yanaşmalarına daxildir:

Spiralvari kurikulum rəqəmsal savadlılıq da daxil olmaqla, hər hansı bir fənn, hər dəfə müvafiq öyrənmə yanaşmasının olması şərti ilə istənilən məktəb yaşında tədris edilə bilər. Bu, əsas anlayışların öyrənmə prosesi boyunca dəfələrlə təqdim edilmiş, lakin dərinləşən çətinlik səviyyələri və ya müxtəlif tətbiqlərdə təqdim olunmuş bir yanaşmadır. Bu cür yanaşma ənənəvi olaraq sonradan öyrənilən anlayışların daha əvvəl tətbiqinə imkan verir.

Tərs sinif sistemi (flipped classroom) istər sinifdə, istərsə də sinifdən xaricdə resurslardan istifadə etməklə şagirdlərin öyrənmə prosesinə cəlb olunmasını artıran həmyaşlıqların rəhbərlik etdiyi qarışıq öyrənmə strategiyasıdır. Şagirdlər daha çox evdə öyrənir, sinifdə isə problem həlli işləri aparırlar.

Qarışıq öyrənmə (blending teaching) üz-üzə və onlayn tədrisi bir vahid təcrübədə effektiv şəkildə birləşdirmək potensialına malikdir.

Təcrübə əsasında öyrənmə (learning by doing) Təhsildə bu, həqiqətən bir növ fəaliyyət göstərdiyimiz zaman daha çox şey öyrənəcəyimiz fikrinə əsaslanan bir yanaşmadır.

Oyun əsaslı öyrənmə (Oyun əsaslı öyrənmə və oyunlaşdırma) Bu cür yanaşmalar öyrənməni təkmilləşdirmək və onu fərdlər üçün daha cəlbədicə etmək məqsədilə oyun strategiyalarının tətbiqi (oyunlaşdırma) və ya onlayn-oflayn oyunların (oyun əsaslı öyrənmə) istifadəsi ilə əlaqədardır.

Qeyd olunan bu yanaşmalar ümumiyyətlə şagirdləri qrup halında öyrənməyə və rəqəmsal dərslərin, bilik, bacarıqların əldə olunmasında onların inkişafına nəzarət etməyi təşviq edir.

Repetitorlar gələcəkdə şagirdlərin elektron cihazlardan istifadə etməklə müstəqil şəkildə təhsil ala biləcəklərini və mükəmməllik planlarını stratejiləşdirə biləcəklərini hədəfləyirlər. Öyrənmə mexanizmi şagirdlərin özlərini sərbəst ifadə etmələrinə və sinif fəaliyyətlərində özlərini rahat hiss etmələrinə imkan verməlidir.

Qruplarla iş zamanı pedaqoqlar tərəfindən şagirdlərin mənşəyi, fikirləri və

dünyagörüşü baxımından sinifdə mövcud olan müxtəlifliyə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu, şagirdləri rəqəmsal imkanlar, təhdidlər haqqında bəzi fikirlərlə əvvəlcədən tanış etmək və müzakirə üçün əsas qaydalar yaratmaq deməkdir.

Rəqəmsal öyrənmə sinifdə dinamikanın idarə edilməsində müəllimin idarəetmə və koordinasiya bacarıqlarını birləşdirir. Şagirdlərin öyrənməyə cəlb olunması və qarşılıqlı etimad, inam mühitinin yaradılması effektiv idarəetməyə nail olmağa kömək edir. Prosesə zidd olan təlim şəraitinin yaratdığı narahatçılıqların qarşısını almaq üçün müəllimin şagirdləri düzgün yönləndirməsi vacibdir. Şagirdlərin bilikli, təcrübəli insanlardan ekspert məsləhətləri almasını təmin etmək üçün kənar ekspertlərin işə cəlb edilməsi də mühüm rol oynayır.

Rəqəmsal öyrənmə mütləq müəllimlərin və ya pedaqoqların rəqəmsal ekspertlər olması demək deyil. Peşəkar jurnalistlər, qeyri-hökumət təşkilatları və rəqəmsal mühəndislər də daxil olmaqla, kənar ekspertlər şagirdlərə müəllimlərinin onlara öyrətdiklərini praktik olaraq tətbiq etməyə kömək edə bilər. Bunu etməklə, şagirdin davranışını izləmək, fikirlərini toplamaq və rəqəmsal bacarıqlarını təşviq edən sinif layihələrinə daxil etmək asan ola bilər. Buna görə də rəqəmsal öyrənmə tamlıq üçün müxtəlif fənlərin inteqrasiyasından, birləşməsindən ibarətdir.

Bundan əlavə hesabatda qeyd olunur ki, rəqəmsal qeydiyyat vasitəsilə şagirdləri cəmiyyətin bir hissəsi etmək öyrənmələrə şəxsi istifadəçi hüququ verən onlayn öyrənmə üçün vacibdir. Belə ki, rəqəmsal vətəndaşlıq internetdə müxtəlif imkanlardan istifadə etmək və maraqlarını qorumaq istəyən şagirdlərə kömək edir. Rəqəmsal bir vətəndaş olmağın əsas hissəsi olaraq, rəqəmsal hüquqlarınızı bilmək və həyata keçirmək vacibdir.

Eyni zamanda, Avropa İttifaqı istifadəçilərin platformalardan istifadə edərkən diqqətə alınmalı olan hüquqlara dair təlimatlar təqdim etməklə rəqəmsal vətəndaşlıq aspektini gücləndirmişdir. Bu hüquqların əsas şərtlərindən bəzilərinə fırıldaqçılıqdan qorunma, uşaqların təhlükəsizliyi və bütün istifadəçilər tərəfindən platformaya zəmanətli giriş daxildir. Bundan əlavə, rəqəmsal vətəndaşlıq platformaları istifadəçilər üçün pis motivasiyalı operatorlar tərəfindən şübhəli fəaliyyətlər barədə məlumat vermək üçün effektiv mexanizm təmin etməlidir.

İnformasiyanın formalaşdırılması, işlənməsi və yayılması bəzən qəsdən və ya istəmədən ziddiyyətli motivlərə malik ola bilər. Bəzi insanlar biliklərin yalan olduğunu bilmədən tətbiq edirlər ki, bu da dezinformasiyaya gətirib çıxarır. Digərləri isə bilərəkdən yanlış məlumat yayaraq dezinformasiyaya səbəb olurlar. Yanlış məlumat başqalarına zərər vermək üçün dəqiq məlumatlardan istifadəni də əhatə edir. Təhsilverənlər bu tələlərin qarşısını almaq məqsədilə öz şagirdlərini dezinformasiyanın mümkün mənbələrini anlamaq üçün məlumatlandırmalıdır. Dezinformasiya ilə bağlı müvafiq məlumatlara hirsə, qəzəbə nəzarət mexanizmləri və düzgün davranış üsullarına iqtisadi və etik təhsil daxildir.

Eyni zamanda hesabatda qeyd olunur ki, şagirdlərin təhsildə irəliləyişlərinin qiymətləndirilməsi Avropada məktəb reallığının əsas və zəruri hissəsidir və müəllim/təlimçinin mühüm vəzifələrindən biridir. Bu, həmçinin şagirdlərin rəqəmsal savadlılıq səviyyələrinin qiymətləndirilməsinə də aiddir. Öyrənmə zamanı və sonra, rəqəmsal pedaqoq şagirdlərin əldə etdiyi bilik dərəcəsini müəyyən etmək üçün tərəqqinin qiymətləndirilməsini aparmalıdır. Qiymətləndirmə onlayn dərslər vasitəsilə keçdikləri mövzulara uyğun dəqiq suallar vasitəsilə həyata keçirilə bilər. Proses həmçinin öyrənmə planlarından kənara çıxma bilər, çünki öyrənmələr proqramdan kənara çıxmalıdır. Öyrənmənin sonunda şagirdlər təhsilverənlərin köməyi olmadan ilkin tədqiqat apara bilməlidirlər. Buna görə də, bacarıq və təcrübələrini ölçmək üçün onlara onlayn sorğu tapşırığı vermək tövsiyə olunur.

Mənbə: European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Guidelines for teachers and educators on tackling disinformation and promoting digital literacy through education and training, Publications Office of the European Union, 2022, <https://data.europa.eu/doi/10.2766/28248>

Erkən bərabərliyin təkmilləşdirilməsi

Aztəminatlı ailələrdən olan uşaqlar üçün yüksək keyfiyyətli erkən öyrənmə mühiti yaratmaqla nail olmaq olar. Bununla belə, məqsədyönlü fəaliyyət olmadan, aztəminatlı ailələrdən olan uşaqlar ilkin savadlılıq kimi erkən öyrənmənin əsas sahələrində yaşadları ilə müqayisədə 12 aylıq inkişaf geriliyi ilə üzləşirlər. Bu əsasda İngiltərə, Estoniya və ABŞ-da 7000 uşağın birbaşa qiymətləndirilməsinə əsaslanan hesabat hazırlanmışdır.

Erkən öyrənmə, xüsusən də aztəminatlı ailələrdən olan uşaqlar üçün təhsildə müvəffəqiyyəti proqnozlaşdırmaq digər amillərdən daha yaxşıdır. Belə ki, aztəminatlı ailədən olan beş yaşlı uşaqlar arasında öyrənmədə geri qalma əhəmiyyətli dərəcədə müşahidə olunmuşdur. Bu da özünü onların həm koqnitiv, həm də sosial-emosional bacarıqlarının inkişafında biruzə verir. Hesabatda bildirilir ki, sosial-iqtisadi cəhətdən aztəminatlı ailələrdən olan uşaqlar, yüksək və ya orta sosial-iqtisadi statusa malik ailələrin uşaqları ilə müqayisədə orta hesabla 8-20 aylıq öyrənmə boşluğu ilə üzləşirlər. Ən çox öyrənmə boşluğu isə uşaqların qruplarla işləməyə, həmyaşıdlarla ünsiyyət qurmağa, emosional reaksiyaları tənzimləməyə və diqqətin davamlılığına xidmət edən sosial-emosional bacarıqlarda nəzərə çarpır. Halbuki, sosial-emosional bacarıqlar uşaqların məktəb mühitinə uyğunlaşması və uğur qazanması üçün əsasdır.

Həmçinin, hesabatda IELTS və PISA (2018) nəticələrinə əsaslanaraq eyni ölkələrdən olan aşağı sosial-iqtisadi statusa malik, yüksək və ya orta sosial-iqtisadi statusa malik ailələrdən olan 5 və 15 yaşlı şagirdlər arasında öyrənmə boşluqlarının miqyasının əsaslı şəkildə oxşarlığı qeyd olunur. Bundan əlavə, IELTS (2018)-də iştirak edən beş yaşlılarla, PISA (2018)-də iştirak edənlər eyni ölkələrdən olsalar da, eyni şagirdlər deyillər. Buna baxmayaraq, IELTS və PISA qiymətləndirmələrinin müqayisəsi bu təhsil sistemlərinin mövcud erkən bərabərsizliyi azaltmaq və ya davam etdirmək istəyi ilə bağlı sualları meydana çıxarır. Bu da, PISA tərəfindən məktəb təhsilinin ölçülməsi, ölkədəki ümumi təhsil göstəricilərinin vəziyyətinin və yaranmış boşluqların şagirdlərin məktəb təcrübələrinə necə təsir etdiyinin göstəricisidir.

Hesabatda qeyd olunur ki, uşaqların aztəminatlı ailələrdən olması erkən inkişafa təsir edən əhəmiyyətli

risk faktorudur. Bununla belə, uşaqların erkən inkişafına mənfi təsir edən - aşağı çəki, öyrənmə çətinliyi, sosial-emosional çətinliklər, erkən inkişaf mərkəzinin və ya uşağın tədris dili və mənsub olduğu ana dilinin müxtəlifliyi kimi digər risk faktorları da mövcuddur. Aztəminatlı ailədən olan uşaqlar, sosial-iqtisadi statusu yüksək ailələrdən olan uşaqlara nisbətən yuxarıda qeyd olunan risk faktorlarının hər biri ilə daha çox qarşılaşırlar. Bu da sosial-iqtisadi statusu yüksək olan uşaqların faizindən üç dəfə daha çoxdur. Aztəminatlı ailələrdən olan uşaqların cəmi 7%-i, sosial-iqtisadi statusu yüksək olan ailələrdən olan uşaqların 2%-i ilə müqayisədə bütün bu risk faktorlarını yaşayır.

Uşaq həyatının ilk beş ili böyük imkanlar və risklər dövrüdür. Uşaqların öyrənməsi erkən uşaqlıq dövründə həyatın digər dövrlərinə nisbətən daha sürətli baş verir. Erkən inkişafı zəif olan uşaqların bu zəifliyi sonrakı yaş dövrlərində-akademik nailiyyətlərində, məşğulluq və qazancında, sağlamlıq durumunda, vətəndaş mövqeyində, valideynlik bacarıqlarında mütəmadi olaraq özünü büruzə verir. Bu risklər, aşağı sosial-iqtisadi statuslu ailələrdən olan uşaqların qarşılaşdıqları çətinlik səviyyəsini daha da artırır və "bərabər oyun" axtarışını daha da çətinləşdirir. Bütün bunlara baxmayaraq aztəminatlı ailələrdən olan uşaqlar güclü təlim nəticələrinə nail olurlar. IELTS-in nəticələrinə əsasən, aztəminatlı ailələrdən olan beş yaşlı uşaqların kiçik bir hissəsinin bütün uşaqlar arasında yüksək erkən öyrənmə nəticələrinə malik olduğu aydın olur. Həmçinin əldə olunan nəticələr, aztəminatlı ailələrdən olan uşaqların ailə mənşəyinə baxmayaraq yüksək səviyyədə idrak və sosial-emosional inkişafa nail ola biləcəklərini nümayiş etdirir.

Erkən bərabərlik təhsil sistemlərində ümumi bərabərliyi dəyişdirə bilən bir yoldur. Bu səbəblə, hesabat təhsil rəhbərləri və aidiyyəti qurumlara erkən ədalətliyin təkmilləşdirilməsi üçün aşağıdakıları nəzərə almağı tövsiyə edir:

- 1 erkən uşaqlıq təhsilinə çıxışın təmin edilməsi;
- 2 erkən uşaqlıq təhsilinin yüksək keyfiyyətli olmasını təmin etmək üçün addımların atılması;
- 3 erkən uşaqlıq təhsilində müəllimlər və valideynlər arasında güclü əlaqələrin dəstəklənməsi;
- 4 evdə keyfiyyətli təhsil mühitinin yaradılması.

Bütün bu tədbirlərin nəzərə alınması və tətbiqi aztəminatlı ailələrdən olan 5 yaşlı uşaqların həmyaşıdları ilə eyni ədalətliyə, üstünlüyə sahib olmasına, onlar arasında 12 aylıq inkişaf geriliyinin aradan qaldırılmasına və akademik uğur qazanmaq üçün digərləri ilə eyni şansa malik olmasına xidmət edəcəkdir.

Erkən bərabərliklə bağlı bütün fəaliyyətlər uşaqların öyrənmə trayektoriyasına diqqət yetirməyi tələb edir. Məsələn, ailələrin rolu erkən bərabərliyin təmin olunması istiqamətində kritik, lakin çox vaxt nəzərə alınmayan tərəfdir. Halbuki, valideynlərin övladları ilə keçirdikləri fəaliyyətlər uşaqların idrak və sosial-emosional inkişafı ilə birbaşa əlaqədardır. Evdə öyrənmə mühiti güclü olan aztəminatlı ailələrdən olan uşaqların erkən öyrənmə göstəriciləri digərləri ilə müqayisədə xeyli yüksək olduğu hesabatda qeyd olunur. Son olaraq hesabatda bildirilir ki, inkişaf üçün uşaqların fəaliyyətinin monitorinqi vacibdir. Erkən bərabərliyin yaxşılaşdırılması üçün effektiv səylər etibarlı məlumatlarla təmin edilir. Bu, uşaqların təcrübələrini və nəticələrini qiymətləndirmək üçün yeganə vasitədir.

Mənbə: OECD (2022), Improving Early Equity: From Evidence to Action, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/6eff314c-en>

İsveç və Finlandiya peşə təhsili sistemlərində peşə müəllimləri

İstər İsveç, istərsə də Finlandiya peşə təhsili sistemləri məktəb əsaslı sistemlərdir. Hər iki ölkə üçün ümumi məqsəd həm sosial-iqtisadi, həm də coğrafi mövqeyə görə hamı üçün əlverişli şəraitin yaradılmasıdır. Bu, Şimali Avropa ölkələri üçün təhsil siyasətinin mühüm hissəsidir və peşə təhsilini əhatə edir.

Eyni zamanda, əmək bazarındakı peşə dəyişiklikləri ilə əlaqə böyük bir problemdir. İşə əsaslanan öyrənmə və təlim müddəti hər iki ölkədə aktual müzakirə mövzularıdır. Təhsil müəssisələrinin Finlandiya və İsveçdə iş həyatı ilə güclü əlaqə qurmasına şərait yaradan strategiyalardan biri təcrübəli işçiləri məktəbə müəllim kimi işə götürmək və onlara işləməkdən əlavə qısamüddətli təhsil təklif etməkdir. Lakin, Finlandiya sistemi və peşə təhsili müəllimləri-işçiləri, 2018-ci ildə mövcud peşə təhsilinin yenidən qurulmasına görə ön cərgələrdədir. Məqalədə qeyd olunur ki, ölkələrin mədəni xüsusiyyətləri təhsil sisteminə təsir edir. Tədqiqatda ədəbiyyatın təhlilinə və tədqiqatçılarla, siyasətçilərlə müsahibələrə əsaslanan təsvirlər təqdim edilir. 2018-ci ilin oktyabr və noyabr aylarında təhsil yollarını, müəllim olmaq motivlərini və münasibətlərini, dəyər yönümlərini yenidən qurmaq üçün hər iki ölkədə peşə təhsili müəllimləri ilə 5-10 ekspert müsahibəsi planlaşdırıldı. Hər iki ölkə üçün vahid sorğu sualları hazırlanaraq 2019-cu ildə Finlandiya və İsveçdə peşə məktəbi müəllimləri arasında onlayn sorğu keçirilmişdir.

Məqalədə bildirilir ki, Şimali dövlətləri təhsil sistemində kontinental Avropa ölkələrindən daha çox pul yatırılar. Belə ki, onlar üçün peşə təhsilinin məqsədlərinə fərdi özünüidarəetmə, əmək bazarındakı müvəffəqiyyət, gələcək inkişaf (öyrənmə), tələbələrə dəyişikliklərə və ali təhsilə hazırlamaq, inklüzivlik və vətəndaş iştirakı üçün səriştə daxildir.

Tədqiqatdan aydın olur ki, İsveç və Finlandiya peşə təhsili və müəllim hazırlığı sahəsində təhsil proqramlarında çoxlu oxşarlıqlar vardır. Əsas fərqlərdən biri müəllim hazırlığı istiqamətində özünü göstərir. Belə ki, Finlandiyada tədris olunan fənn üzrə müəllim qəbulu üçün minimum bakalavr dərəcəsi tələb olunur. Eyni zamanda, Finlandiyada daha fərdiləşdirilmiş və səriştəyə əsaslanan yanaşmadan fərqli olaraq İsveç peşə təhsili müəllimi hazırlığı proqramı formadadır. Rəqəmsal öyrənmə hər iki ölkədə geniş istifadə olunur və tələbələr artıq paralel işləyirlər.

Peşə təhsili məktəblərində tədrisin məktəb əsaslı, praktik yönümlü olması hər iki ölkədə oxşardır. Müəllimlər tələbələrə saç kəsmə, avtomobillərin təmizlənməsi və təmiri, yaşlılara qulluq və elektron sxemlərin yığılması üzrə ustad dərsləri ilə tanış edirlər. Bundan əlavə, onlar tələbələrin təcrübə və yazılı tapşırıqlarına nəzarət edir və qiymətləndirirlər, şirkətləri işə əsaslanan öyrənməyə cəlb etmək üçün müəllim-komanda işi, həmyaşlıd təhsili və regional iqtisadi həyat üçün əməkdaşlıq şəbəkələri qururlar.

Tədqiqatda hər iki ölkənin peşə təhsili sistemində əldə etdiyi təcrübə öz əksini tapır.

İsveçdə Peşə Təhsili: İsveçdə peşə təhsili, 1980-ci illərdən etibarən demək olar ki, bütün 16-19 yaşlı uşaqları “gimnaziya” adlandırılan ümumi orta təhsil sistemində inteqrasiya etmişdir. 1990-cı illərin əvvəllərində aparılan islahat isə, peşə təhsili proqramlarının mərkəzləşdirilməmiş, rəqabətqabiliyyətli və məqsədyönlü bir təşkilata daha çox inteqrasiya olunduğunu göstərdi. Peşə və akademik proqramlarda ali təhsilə uyğunluq təmin etməlidir. Təhsil çevik olmalı və alman sistemindən fərqli olan xüsusi peşələr üçün deyil, əmək bazarının geniş təbəqələri üçün hazırlanmalıdır. Tam orta “gimnaziya”da 3 illik təhsilin on beş həftəsi iş yerində təlimə həsr olunur. Sahələr regional və milli səviyyədə Peşə Təhsili proqramlarının məzmununa təsir göstərməlidir. Daha ixtisaslaşmış tədris proqramlarını davam etdirmək üçün ali peşə təhsili proqramları, eləcə də orta məktəbdə ibtidai ilkin peşə təhsilindən sonra böyükələr üçün ümumi təhsil və təcrübə təklif olunur. Son islahatlar fiziki və ya zehni gerilik, pul çatışmazlığı və ya iqtisadi dəstək kimi xüsusi problemləri olan insanlar üçün proqramlar hazırladı (dil və tanışlıq proqramları), qabaqcıl

peşə təhsilini gücləndirdi və onların əmək bazarının tələblərinə daha yaxşı şəkildə cavab verməsi üçün gimnaziya peşə təhsili proqramlarında islahatlar aparmağa çalışıldı. İş yerində qısa müddətli şagirdlik modelini qurmaq, daha çox və xüsusən də nəzəriyyə qabiliyyəti az olan tələbələrə ixtisaslı və işə yararlı hala gətirməyin başqa bir yoludur. Lakin, tələbələrin 10%-dən azı bu yolu seçir.

Finlandiya Peşə Təhsili:

İsveç kimi Finlandiyada da peşə təhsili proqramlarının əksəriyyəti orta məktəblərdən başlayır. İsveçdən fərqli olaraq, Finlandiyada əksər hallarda peşə təhsili müəssisələri onlar üçün nəzərdə tutulan məktəb binalarında yerləşir. Peşə təhsili proqramlarında iştirak İsveçdəkindən (20%) daha yüksəkdir (40%).

1990-cı il təhsil islahatının ideyası fərdiləşdirmə idi və tələbələrə kurs seçimində daha çox sərbəstlik verərək və paralel olaraq universitetlərdə tətbiqi elmlər yaradılması ilə peşə təhsili proqramları və ali təhsil arasında daha güclü əlaqə yarandı.

Əmək bazarı ilə əlaqəni gücləndirmək üçün 2000-ci illərin əvvəllərində ibtidai məktəb peşə təhsili daxilində fasiləsiz təhsil dövrləri tədris proqramından götürülmüşdür.

Belə ki, peşə təhsili müəllimləri və iş yeri təlimatçıları daha sıx işləməli oldular. Səriştəyə əsaslanan qiymətləndirmə ilə çevik Stajerlik modeli böyükələr üçün daha çox peşə seçimi təklif etmək və şirkətlərin tələblərini ödəmək üçün uzun bir ənənə olmuşdur. 2018-ci ilin islahatı bu modeli ilkin peşə-ixtisas təhsilinə tətbiq etməyə çalışır. Bu cari islahat getdikcə daha çox fərdiləşdirilmiş təlim planları, özünüqiymətləndirmə və işə əsaslanan, eləcə də öz-özünə öyrənmə mərhələlərini təklif edir. Bu, tələbələrə Stajkeçmə modelində təhsil almağa və məktəb əsaslı peşə təhsilinə qayıtmağa, eləcə də ixtisası bitirmədən məktəb əsaslı peşə təhsilindən ödənişli iş keçməyə imkan verir.

Hər iki ölkədə də peşə təhsili müəllimləri ümumiyyətlə dövlət məktəblərində və bəzi hallarda özəl məktəblərdə ixtisasartırma xidmətləri göstərirlər. Finlandiyada onlar həm də universitetlərdə tətbiqi elmlər sahəsində müəllim kimi işləyə bilirlər.

2018-ci ilin oktyabr və noyabr aylarında təhsil yollarını, müəllim olmaq motivlərini və münasibətlərini, dəyər yönümlərini yenidən qurmaq üçün hər iki ölkədə peşə təhsili müəllimləri ilə 5-10 ekspert müsahibəsi planlaşdırıldı.

Aşağıdakı cədvəldə İsveç və Finlandiyada peşə təhsili və peşə təhsili üzrə müəllim hazırlığı arasında analitik müqayisə göstərilmişdir.

İsveç və Finlandiyada peşə təhsili sistemi və peşə təhsili üzrə müəllim hazırlığı

Müqayisə olunan aspektlər	İsveç	Finlandiya
Peşə Təhsili statusu və iştirak nisbəti	Orta / aşağı (azalan)	Yüksək (artan)
İdarəsi	dövlət, bələdiyyə, sosial tərəfdaşlar, filial nümayəndələri	dövlət, bələdiyyə, sosial tərəfdaşlar, filial nümayəndələri
Maliyyə	böyükər üçün təhsil də daxil olmaqla tam dövlət maliyyələşdirilməsi	böyükər üçün təhsil də daxil olmaqla tam dövlət maliyyələşdirilməsi
Başlangıç Peşə Təhsilinə daxilolma səviyyəsi	tam orta məktəb	tam orta məktəb
Müddət	3 il	3 il və az
Təcrübəyə cəlb olunma	15 həftə (müddət arta bilər)	Minimum 15 həftə (müddət arta bilər)
Bundan sonra akademik təhsil almaq imkanı	(formal) bəli	Universitetlərin Tətbiqi Elmlər sahəsinə (UAS), keçmiş sənaye ali İƏT
Stajerlik model	ilk peşə hazırlığında 6%, ilk peşə hazırlığından 3 il, sonra iş elektrik / tikinti sahəsində	gənclərin 18%-nin 3%-i böyükərdir ki, hazırda ibtidai peşə təhsilində daha fəal iştirak edirlər.
Peşə təhsilinin qiymətləndirilməsi.	peşə təhsili müəllimləri regional şöbə mütəxəssisləri və müəllimlər	Regional bölmə ekspertləri və peşə təhsili müəllimləri
Müəllimlik təhsilinə (TE) giriş tələbləri	ixtisaslı mütəxəssis sertifikatı, iş təcrübəsi və Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsində 5-ci səviyyə	Bakalavr/Magistr və 3-5 il iş təcrübəsi
Pedaqoji təhsil müddəti	90 kredit (ECTS) (± iki il), Universitetlər	60 kredit (ECTS) (bir il), Tətbiqi elmlər sahəsində universitet
Müəllim təhsilinin məzmunu və metodları	akademik təhsil, elmi, demokratik liderlik, tədris didaktikasi, həmyaşlıd öyrənmə, qarışıq öyrənmə, özünü qiymətləndirmə	pedaqogika, iş həyatının təhlili, səriştə, məsləhət, etika, demokratiya fərdi inkişaf, həmyaşlıqların öyrənilməsi, özünüqiymətləndirmə
Pedaqoji təhsilin qiymətləndirilməsi	Formativ və summativ, yazılı və şifahi təqdimatlar	Formativ portfolio, yazılı sənədlər
İş imkanları	tam orta məktəb (peşə təhsili proqramları), bəzi hallarda proqramlarda yalnız bir fənn, yaşlıların təhsili, qabaqcıl peşə təhsili	tam orta məktəb (peşə təhsili proqramları), yaşlıların təhsili, qabaqcıl peşə təhsili, universitetlərin tətbiqi elmlər sahəsi.

Mənbə: Kaiser, F., & Lindberg, V. (2019). Vocational teachers in the Swedish and Finnish vocational education systems. Pedagogical Concerns and Market Demands in VET : Proceedings of the 3rd Crossing Boundaries in VET Conference, Vocational Education and Training Network (VETNET), 301–307. <https://doi.org/10.5281/zenodo.2641712>

